

בדין קריאת מגילת בזדוליאנה בשעת הדחק

בזה אלתי מגילה עפה, ס' הערת שוליים למרחן פרופ' סתמא בעל הכרדים, אשר מלא בחטוטי דשכזי דנהיגי ביה הגי פרופקרי בזדוליאנה (עקספארד) מגילת סתרים, וזה תוארה:

ונלאו רבים לבאר מאי כתיב בה. זה אומר בכה זה אומר בכה, ואף שמפוליון הולך הלוך ובה, ומגילת הבזדוליאנה נמצאת נעצבת, בשוליים קמה גם ניצבת. והג"ל שאלני שאלה נמצאת, ידי יד כהה להניף עליה כמקבת, ולהודיעו סוד המגילה, ואת אשר ישים ה' צפי אותו אדבר.

בתחילת רעיוני תליתי הדברים במדרש פליאה המונח למעצבה באורז דמקרי מוזיען ישמעאל דהלו ביה תמונה ריקה כה"ג ואף בלא הנך שרטוטין, וכנראה דאלו הפוקרים עשאה ביה"ש שחל בשבת בחק תוכות) ושמיה תחיה כותרת "מוסגרת מעץ עם מחלה ממתכת". ובה היה נלענ"ד ליישב הנך בזדוליאנה, דכמו היא דשם תמונה אית לה בלא תמונה, כך בזדוליאנה שם כתב לה בלא כתב ופירש"י: כהך מעשה דעירוב נפוליאון) וק"ל.

אלא דיג לשות בה נרגא ממה דקי"ל דהך תמונה זיפאל אמנות מודרנית מקריא, ומגילת הסתרים מראשונים כמלאכסי היא מסורה לנו, ולפיכך קמה טובא להגי רשיעי דמקרי מאדערנערס, ולכן דחוק דעניי טובא להעמיד הנך בזדוליאנה בשיתת הני מאדערנערס. על כן דהרא קושיא לדוכתא, הדברים לע"ג ולית נגר ובר נגר דליפרקוניהו.

וארא כי עת מרוק היא לישראל וממנה יוושע. על כן שנסתי כגבר חללי, ואחגור בעוז אשפת חילי. יה"ר

שירעף כמטר לקחי, וגם תיזל כטל דמעתי. אין כמוני נטוע נאמן, הלאו אנוכי לכם טוב מנלנת המן. הגפתי עליה ידי החזקה יד אומן, ואחי לכם כאסתר וכהמן. וביארתי הדברים בטוטו"ד לעין כל, ויה"ר שעלחו לא יבול. וזה החילי בעז"ה.

ובהקדם מאי דאיתא בגיטין ס ע"ב:

דרש רבי יהודה בר נחמני מחורגמניה דרבי שמעון בן לקיש כתיב כחוב לך את הדברים האלה וכתיב כי ע"פ הדברים האלה הא טיב דברים שכתב אי אתה ראוי לאומן על פה דברים שבעל פה אי אתה ראוי לאומן בכתב.

והכי נקטינן דתושבע"פ אינה עולה על הכתב ואינה סובלת כתב, עד תקנת רבי ד"עת לעשות לה".

ומכאן יש לדקדק דשמא מגילת סתרים בזדוליאנה הג"ל תושבע"פ היא, ודברים שבע"פ אי אתה ראוי לכתבם ולכן עשאה כמזולה בלא אותיות שלא לעבור על הנך דדברים שבע"פ אר"ר לכתבם. ופתי כליותי נעשו כשני דבנים ואמרו לי דלעפ"כ שם כתב לה, אלא דהוא כתב של תושבע"פ. והוא אשר כינוהו רבותינו שדמערב אהדות הניגודין, ובעקבותיהם לעדו החסידים החדשים, ועוד סומים רבים ותמימים, שנאמר אזי יסר אתכם בשוטים. עד שקמתי אני עז כנמר ורך כליטאי, והכהיתי שיניהם בעולם חריפותי, ועשיתי אני לביתי ועמי בצקסתי, בכוחי אך לא בעולם ידי.

ובז"מ זב ע"א שנינו:

דאמר רב מלאחי מגילת סתרים בי רבי חייל וכתיב בה איסי בן יהודה אומר כי תבא בברם רעך בביאת כל אדם הבחוב מדבר ואמר רב לא שבת איסי חיי לכל בריה.

הא קמן דכתבו תושבע"פ בסתר עוד טרם "עת לעשות" דרבי.

אלא דלכ"ע היכי עביד איסי הכי, והא דברים שבעל פה הוא ואי אתה ראוי לכתבם? ועו"ק מה מהני דעשה כן בסתר, והא קי"ל (שבת קמו ע"ב):

אמר רב יהודה אומר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור.

ואכן נתקיים באיסי דנן מה ששנינו בסוטה ג ע"א:

תניא היה רבי מאיר אומר אדם עובר עבירה בסתר והקב"ה מכריז עליו בגלוי שנאמר ועבר עליו רוח הנהלה ואין עבירה אלא לשון הברזה שנאמר ויטו משה ויעבירו הול במחנה.

ושמא תאמר דסתרים שרי דשאני מחדרי חדרים, זה אינו, דהא שנינו שכתוב בהך מגילתא דאיסי "איסי בן יהודה אומר...", ובוודאי אינה כהך סתרים בזדוליאנה שאין בה מילים ואותיות כלל וק"ל.

ועוד תקשי אהך מגילת סתרים דאיסי, אמאי הוי ליה למסתרי? מאי סוד אית בה? והנה מלאחי בספר פלפולי אחשוורוש דנכתב ביבמתו מיירי (ופירש"י: "כי תבוא בכרם רעך" – וזהו "בביאת כל אדם", וכמו איהו יבמתו), ובהך ניחא נמי מאי דאמר רב דלא שבת איסי חיי לכל בריה. ודפח"ה.

אלא דהלום מלאחי לחכם נסתר פקיע שמיה שבערים, מרן בעל השיטה לא נודע למי, שמרוב עולם הסתר חכמתו לית משגיח ביה כלל, והוא כאותו דעטליד דרבו המנחנח מלך המנבה, שכתב דמלאכות שבת קמיירי, כדתינא (שבת ו ע"ב):

דאמר רב מלאחי מגילת סתרים בי רבי חייל וכתיב בה איסי בן יהודה אומר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואינו חייב אלא אחת איני והמון אבות מלאכות ארבעים חסר אחת והוינו בה מנינא למה לי ואמר רבי יוחנן שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת.

ומטו בה משמיה דרב חתתא: בשלמא לאיסי דבביאת כל אדם מיירי משום הכי הוא דבעי למסתרי, אלא למאן דס"ל למלאכות שבת הן קשיא, דמאי הוי ליה למסתרי? והן הן הררים התלויים בשערה דעיפי מהגנים התלויים שצבצב. וליישב כל זאת נראה שהסתר כאן הוא מדיו העלם ולא מדיו הסתר. דייקי נמי דקתני שאם עשאן כולן ב"העלם" אחד, ובתיבת מגילת סתרים היא היא ההעלם. ומעתה הנך דחדרי חדרים לך"מ, דשאני חדרי חדרים מהעלם, דבחדרי חדרים אמנם אסור אבל בהעלם מותר. וביאור הדברים הוא דכתב בחדרי חדרים שם כתב לו אלא שהוא מוסתר, אבל בהעלם אין כתב כלל ובה שרי לכו"ע. ובה יתבאר הנך בזדוליאנה, דפשיטא דאינו ממגילות דאיסי שבהן יש כתב אלא שהוא בחדרי חדרים, ובהך מגילה לית בה כתב כלל ושפיר עשאה דבזה אין איסור כתיבת תושבע"פ כלל. וברייך רחמנא דסייעו, ולא בזכותי אלא בזכות אבותי הק' נו"ע היא שעמדה לי לעמוד על סוד דברי רבותינו וחידותם. אלא דאכתי ל"ע דכפי שאוכיח קמן אף סתרים שם כתב לו.

אדהכי והכי איתער רבי ירמיה דקא מנמנס, ואמר: דרדקי, הנך מגילת סתרים אסתר הוואי. ונראה לבאר ד"ק בהקדם מה דמאינו בגמרא מגילה יט ע"ב:

תנו רבנן השמיט בה סופר אותיות או פסוקין וקראו הקורא במחורגמן המתרגם ילא מתיבי היו זה אותיות מטושטשות או מהורות את רשומן ניבר כשרה ואם לאו פסולה לא קשיא הא בטולה הא במקלטה.

הא קמן דנשמטו מקלטה אותיותיה כשרה. וכתבו הפוסקים דהוא עד חזיה (ראה א"ח ס' תרל ס"ג):

ואריך שיהא כתובה כולה לפניו לכתחלה, אבל דיעבד אם השמיט הסופר באמלעה חיבות, אפילו עד חזיה, וקראם הקורא על פה, ילא.

אמנם במגילת הבזדוליאנה חסר כל הכתב ובה פשיטא דלא מהני ולא מידי.

ונראה דהקדם מה שנחלקו רבותינו עטרות ראשנו הראשונים כמלאכים אי מה דבעינו לכתחילה שיהיה כתובה כולה הוא משום דבחסר מקלטה פוסלתה או משום דבעינו שיהיה כתובה כולה. והגפ"מ היא לדין מגילה שכתובה חזיה ומחוקה חזיה דיעבד: אי מאי דמכשרינן בה דיעבד הוא משום ביטול דרוב או דילמא מדין רובו ככולו הוא. ונראה דתליא בפלוגתא אי דביטול דרוב החסר כמאן דאיתא אלא דסר וירד שם פסוקו ממנו, או שמא החסר בטל וכמי שאינו הוא. והנה, אי כמי שאינו הוא אכתי לית לן הנך אותיות במגילה ולא שייך לאכשורא מדין ביטול. אבל אם המיעוט כמאן דאיתא ומקבל שם הרוב שפיר אית בהך מגילתא כל אותיותיה ופשוט. נמצא שדין ביטול דרוב במגילה יכול להיאמר רק אי החסר כמאן דאיתא הוא. ולשיטת הסוברים דכמאן דאיתא הוא, הכשר המגילה המחוקה הוא מדין רובו ככולו.

ובשור"ת המן העץ ביאר דהוא מדין ביטול דרוב, ולכן כתב דבעינו להמחוקות שיהיו מעורבות היטב בכתובות כעין זה:

"ה' י' את וור_ש_הו_את_המולך_מ_17..."

"לא"ה לא הוי תערובת ולית בה דין ביטול. אבל השואל בשור"ת נלנת בן המדחא כתב שהוא מדין רובו ככולו, ומכשיר בה גם בלא תערובת כעין זה: *"_____ הוא אחשוורוש המולך מהודו..."*

ומלאחי בספר שדות תמד ושיכר, במערכה דנפלאות ויזתא ופרשנדתא, חלק המן כזרע גד סעיף כפיחית בדבש, נפ"מ רבתא בין הני תרי לנתרי דדהבא, והוא לגבי מגילה שהיתה כתובה חזיה ונשמטה ממנה עוד אות אחת (אל תעירו ואל תעוררו את ר' ירמיה):

¹ ומכאן בין תבין מדוע לנו כנגדם כחמורים, שקונים כרמים להך מוזיען דמההל בין טובא. ועל כך אמרו רבותינו פיראירין לא שבתין נשמתיאון רק מתחלפין, וק"ל.

לשקטת הג' המן העץ המכשיר מגילה מחוקה מדין ביטול ברוב, שפיר אמרנון בה קמא קמא ביטול וכשירה. אבל לשקטת הג' כנכנת המן פסולה היא דעתה ליתנן בה רוב אריותיה ולאו ככולה הוא. ובה יתבאר הך דבדוליאנה כמין חומר (וי"ג חמר מדינה), לשקטת מרן הג' בעל המן העץ, א"ש מגילת הסתרים הג"ל. דיל"פ שהיא מגילה שהיתה כתובה חליה, ונמחקו אריותיה בזו אחר זו, והכשירה שוב ושוב מדין קמא קמא ביטול, והיא היא מגילת סתרים דבדוליאנה לאין בה דבר ולא חלי דבר, וללא כמגילות סתרים לאיסי שהיה כתוב בהן חלי דבר בחדרי חדרים, ודוק היטב.

ומתוך דברינו זכינו למרגינתא טבא, לדותם מרווחים שם כתב להם, שהרי ארלינון בשקטת הסוכרים שהמיעוט הוא כמאן לדיתא אלא ששמו של הרוב חל עליוהו. מכלל דברינו נלמוד דהני מרווחים במגילה מחוקה שם כתב להם, ופשוט, ולקמן יתבאר נפ"מ רבתיא בזא.

הן אמנם איתא בגמרא (מגילה יז ע"א):

היתה כתובה בסם ובסיקרא ובקומוס ובקנקנתוס על הגייר ועל הדפחרא לא יאל עד שתיא כתובה אשורית על הספר ודיוו.

נמצאנו למדים שמגילה צריכה להיות כתובה אשורית, דיו ועל הספר. וצ"ע בזה מגילה דבדוליאנה שאינה כתובה כלל, והאיך נתקיים בה אשורית דיו וספר? ופשוטא דלא נחשדו רבותינו שבדוליאנה על כך, ונמצאנו מוציאים לעז על דורות הראשונים ח"ו. אמנם בדוחק יש ללחות דאם כתובה בעינן דיו וספר, אבל אם לא כתובה היא לית לן בה (דכל הראוי לצילה אין צילה מעכבת זו).

אך לפי דרכנו יש ליישב בשופי, דאף סתרים דבדוליאנה שם כתיבה אית לה (דקבוצה ריקה נמי קבוצה מקרי), ותליא בזה פלוגתא דלנכנת המן והמנן העץ הג"ל, ותן לחכם ויחכם עור. וכן ראינו לעיל דהגך מרווחים שם כתב להם. ושמא תאמר דבדוליאנה ליכא כלל כתב שהיה הרוב שיחיל שם כתב גם על המרווחים, אבל כבר ביארנו בטו"ו דמדלינא דקמא קמא ביטול אריון. ופירא אף מגילה ריקא לגמרי כדוליאנה שם כתב לה, ובהכי מתקיים בה אשורית על הספר ודיו בדידור וק"ל. הן אמנם יש לתלות את הדברים במחלוקת רש"י והר"ן סוכה ט ע"א אי שייך ביטול של אוויר בסכך, וק"ל. ונפ"מ אי אמרנון קמא קמא ביטול באווירא דסכך, וזכינו למרגינתא טבא להכשיר למהדרין סוכה ללא סכך כלל ופשוט.

והנה בעל הרהורי זרש עם פירוש בגתן ותרש, ארתי להכא ומתניתא בדיה, יהיה מתניתא דמגילה יז ע"א: **הקורא את המגילה למפרע לא יאל קראה על פה קראה הרגום בכל לשון לא יאל אבל קורין אותה ללעזות בלעז והלעז ששמע אשורית יאל קראה סיריון ומתנמנס יאל היה וכתבה דורשה ומגיהה אם כוון לבו יאל ואם לאו לא יאל היתה כתובה בסם ובסיקרא ובקומוס ובקנקנתוס על הגייר ועל הדפחרא לא יאל עד שתיא כתובה אשורית על הספר ודיוו.**

והם יח ע"ב מלינו:

מתנמנס יאל וכו' היי דמי מתנמנס אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר דקרו ליה ועני ולא ידע ללחודי סברא ופי מדברו ליה מוצר.

העולה מכאן שהקורא קורא את המגילה מתנמנס, נים ולא נים תיר ולא תיר, יאל. ולא אשתמיט שום פוסק לומר שבמגילה ריקה לא מיירי. אם כן, זכינו לדון המופלא שהקורא את המגילה יאן ואינו יודע לענות כשקוראים לו אבל אם מזכירים לו שהוא קורא כעת מגילה הוא מיד נזכר בזה סברא אלימתא (שהקורא מתנמנס ממגילה ריקה יאל) ואלא יד"ח. הללא יתמה כל לב ותעלוז כל לשון למשמע ארזן הלוא דלבה נפשו. אלא דבש"ע סו' תרל ס"ב הביא להלכה הך חומרא רבתיא:

קראה מתנמנס, הואיל ולא נרדם בשינה, יאל; אבל אם שמעה מתנמנס, לא יאל.

איהו פסיק דרק הקורא ראוי להתנמנס אבל השומע חייב לעמוד על משמרתו. ועל כך יתמה כל תמה מנא ליה חידוש זה ומצטן מי יאלו הפנינים הללו?

ולפי דברינו א"ש היטב: הקורא מעיין היטב בזה מגילת סתרים דבדוליאנה ומדקדק היטב באתיות שאין בה (שאל"כ לא יאל יד"ח), אלא שהוא מתנמנס ולכן לא שם לב שאין בה אתיות כלל (ובזה א"ש מה דהני תרי דיני מיתתי לה בחדלא משנה). אבל השומע ממנו חייב להיות ערני טובא, שמא לא ידקדק הקורא המנמנס באתיות המגילה הריקה, ואז מיד יתקנו השומע שארוז ספר חומש בידו, והדברים שמחים כנתינתם מסיני.

ובאמת יתהה התוהה וישאל כל שואל אמאי נקטו חכמים שהשומע ערני מקורא מנמנס שקורא ממגילה ריקה יאל? והרי הוא מדינא דשומע כעונה, וק"ל דאם אין קורא אין שומע? ועו"ה דהקורא המנמנס שקרא ממגילה בלא שום אתיות והזכירוהו שהוא קורא כעת מגילה ונענע מסרעפיו (תיר ולא תיר דיליה), היאך יאל השומע הערני יד"ח אי לא שמע כלום? ובמה ידקדקו

הקורא והשומע דאם אין אתיות אין מילים ואם גדיים אין תיישים? ונראה ליישב זאת בהקדם מה ששנינו באתה משנה עכמה:

והלעז ששמע אשורית יאל.

אם כן, נמצאנו למדים שהלעזות ששמעו בלשון הקודש יאלו יד"ח. אם כן, כעת מיושב שפיר הכל. דהנה מוקמינן לה במנמנס שקרא ממגילה ריקה בלה"ק, והשומע הוא מן הלעזות שאינו מצין מאומה בלה"ק. וזכה"ג גם אם השומע לא הבין כלום לית לן בה ואין אחר דקדוקו כלום.

שוב ראיתי בשו"ת שושן נבוכה שהעלה כי זכה"ג גם השומע יכול למננס ויואל יד"ח, דמאי שנא לשומע ולא להבין מלא לשומע כלל? ופשוטים הדברים וחיים ואפשר גם לנגוע (ראה בשה"ק האמנס, למוהר"ר ר' לעא גאלדבערג), וראויים הן למי שאמרן.

תבנא לדינא, נמצאנו למדים שקריאת מגילה דבדוליאנה הכי הוה: הקורא היה מחזיק בידו נייר חלק (משורטט כמובן, דכרי שלום ואמת כלמיתה של תורה, כדי לנאות את האין כתיבה שהאין אתיות לא יהיו עקומות ח"ו מדין נוי דספר, הן הן השרטוטין במגילה דלעיל כפי שתחזינה עיני הקורא מישרים), וקוראה דקדוק אתיות ערום, טרא ונפלא, תוך שהוא מנמנס כטוב לבו ביון, תיר ולא תיר נים ולא נים. ואז באים תלמידיו ומזכירים לו: רבנו הגיע זמן ק"ש של שחריה, והוא מיד נענר (שאל"כ לא יואל יד"ח מגילה). והשומע וכל הקהל שדובר רק סינית מנדרינית חייב לפקוח אוזנו לכפרקסת לשומע דברי חכמים וחידותם ולהבין דבר מתוך אין דבר, דאל"כ לא יאל יד"ח ח"ו, ולשיטת שושן נבוכה יכול גם הוא לישון יחד עם הקורא, עד יקאו יסיני עפר ומתי חצרון יעורו עמם. ובמחשבתם יעלו כל הני לדיקי כל אתיות ומילי המגילה הקדושה וידקדקו בהן ובסודותיהן עד עמקי שאול ותהום רבה, ותיהום כל העיר, והעיר שושן נבוכה.

אמנם יש שכתבו דבכה"ג יש להוסיף לזכרות המגילה גם את "המפיל", ופשיטא דגם אם קורא מגילה מתוך שינה אחרי המפיל לית לן בה. דהרהור לאו כדיבור, ואכמ"ל.

אמנם אחר כותבי כל אלה ראיתי ברש"א שהקשה על הך דמגילה מחוקה:

לא השיא הא בזולה הא במקתה. השיא ליה והא אמרי לקמן הלכה בר' מאיר דאמר תולה ואפי' למ"ד מאי' יהודי צריכה שתיא כתובה

תולה והבא שרינו אף על גב דמחסיא עד פלגא, ויש ל' לומר דהתם בשני ראשי המגילה כתובין לפניו אף על פי שהשמיט בה פסוקים בלמעשה אינה נראית כספר חסר אלא כספר שלם שיש בו טעויות ובמגילה הואיל ונקראת אגרת אין מדקדקין בטעויותיה במקתה וכאיש בה טעויות עד רובא מיהא פסולה הואיל ונקראת ספר אבל כשחסר ממנה מראשה ועד איש יהודי אף על פי שהוא מיעטה נראית כספר חסר ואריך שיקרא אותה מספר שלם.

נמצא שלשיטתו בעינן תחילה וסוף לקבל שם ספר, וצ"ע מהך דבדוליאנה שרף תחילה וסוף אין בה. ויש שרף ליישב ששמטו שם התחילה וסוף מממת הדומות, וק"ל. אך מאן עוזנו החזו"א שמענו סברנו והדור קבלנו עלינו דימי אחשוורוש שאין משגיחין בכת"י הנחפשים מן הגניזות, ובהך סלקינן ובהך נחתינן, ואין אחר דבריו כלום. ארורים כל המחקרים וברוכים כל הלזיקים, והערות השוליים יתנו עדין וילדקו, וגם חרבונו דקור לטוב.

ומעתה ניתן עיינו ונשובה לדך הפונה קדים, דמגילת דוליאנה שם ספר לה אף דנקראת גם איגרת, וזהו כתב דתושב"פ. והיא היא מגילת אסתר שנקראת ספר ונקראת איגרת, ובעיא שרטוט כלמיתה של תורה, ויכולה להיות נקראת מנומנת מתוך ספר ריק כשהקורא יאן והשומע לא מצין כלום (ולשיטת שושן נבוכה אף הוא יאן).

וזה שזיקה אסתר מחכמים כתבוני לדורות, ועשאוה כמאולה בלא דגים וכספר בלי כתב וצלי אתיות, והיא היא איגרת הפורים האלה, שהיא תושב"פ שכתבה ונחוקה עלי ספר בכתב דתושב"פ.

ויתר דברי כוחי וגבורתי הלוא הם גנוזים אצל עתיק יומין ישחבד שמו ויתעלה שכיסם בזה גנוזו עד עלם היום הזה לשמחת לב כולנו. מ"א, חופק"ק רמת עליאשוב לוד והגלילות.